

Олексій Бакалець

кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії,
правознавства та методики
навчання Глухівського НПУ імені
Олександра Довженка,
здобувач Інституту історії НАН України
(Бар - Глухів, Україна)

Dr. Oleksiy Bakalets

Associate Professor, Department of History
jurisprudence and methodology
training Glukhiv NPU name
Alexander Dovzhenko
applicant of the Institute of History
National Academy of Sciences of Ukraine
(Bar – Glukhov, Ukraine)

ФАЛЬШИВІ МОНЕТИ СИГІЗМУНДА III ВАЗИ З ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

COIN COUNTERFEITS OF SIGISMUND III WASA FROM KHMELNYTSKYI REGION

Анотація

На основі дослідження і аналізу скарбів монет кінця XVII –початку XVIII ст., виявлених на території Південно-Західної Хмельниччини у 2010–2016 рр., у статті описані фальшиві соліди та гроші Сигізмунда III Вази (1587–1632). Здійснено спробу визначити можливі центри карбування фальшивих монет на Поділлі в досліджуваний період. З нумізматичної літератури та скарбового матеріалу нам відомо про фальшиві соліди, гроші, півтораки Речі Посполитої Сигізмунда III Вази (1587–1632), які трапляються у складі монетних скарбів і поодиноких знахідок на території Центральної та Східної Європи. Але окремі публікації про скарби на території Хмельниччини, у яких присутні ці фальшиві номінали, майже відсутні. Лише комплексне вивчення скарбових матеріалів дозволяє дослідникам дати об'єктивну оцінку ролі і обсягів фальшивої монети в загальній масі обігових грошей тієї чи іншої держави або конкретного регіону.

Наявність фальшивих ризьких солідів, грошів Сигізмунда III в скарбах колишнього Подільського воєводства Речі Посполитої кінця XVI – початку XVIII ст., свідчать про їх популярність серед місцевого населення, а також про існування на Західному Поділлі центрів карбування цих підробок. На нашу думку, це могли бути міста Сатанів і Кам'янець-Подільський.

Summary

On the basis of research and analysis of coins of the late 17th and early 17th centuries, discovered in the territory of the South-West Khmelnytsky region in 2010-2016, the article describes the false solids and money of Sigismund III Wasa (1587-1632). An attempt was made to determine the possible centers of coinage of fake coins in Podillia in the investigated period. From numismatic literature and treasure material we know about false solids, money, half-wings of the Commonwealth of Sigismund III Vases (1587-1632), which occur in the coins and isolated finds on the territory of Central and Eastern Europe. But some publications about the treasures, which present these fake denominations on the territory of Khmelnytsky, are almost absent. Only a comprehensive study of treasure materials allows researchers to objectively assess the role and extent of a fake coin in the total mass of running money of a particular state or a specific region.

On the basis of research and analysis of coins of the late 17th and early 17th centuries, discovered in the territory of the South-West Khmelnytsky region in 2010-2016, the article describes the false solids and money of Sigismund III Wasa (1587-1632). An attempt was made to determine the possible centers of coinage of fake coins in Podillia in the investigated period. From numismatic literature and treasure material we know about false solids, money, half-wings of the Commonwealth of Sigismund III Wasa (1587-1632), which occur in the coins and isolated finds on the territory of Central and Eastern Europe. But some publications about the treasures, which present these fake denominations on the territory of Khmelnytsky, are almost absent. Only a comprehensive study of treasure materials allows researchers to objectively assess the role and extent of a fake coin in the total mass of running money of a particular state or a specific region.

The purpose of the article is to show, based on the latest sources of numismatics, the intensity, duration and significant use of monetary circulation in the West Podillya of the monetary affairs of the Polish-Lithuanian Commonwealth and, in particular, fake money and solids of the time of the Sigismund III Wasa, indicate possible counterfeiting centers for these denominations.

During the reign of Sigismund III Wasa, especially in the beginning of the seventeenth century, in the monetary circulation of the Polish-Lithuanian Commonwealth, new coins appear to produce silver and white coins: solid, money, half-tones, troyaks, shostakes, ortys (1/4 talera) of various types: crowns of Krakow, Bydgoszcz, Lithuania, Gdańsk, Elbląg, Riga.

The presence of counterfeiters of the Riga solids, the money of Sigismund III in the treasures of the former Podolsky voivodship of the Polish-Lithuanian Commonwealth of the late XVIIth – the beginning of the seventeenth century testifies to their popularity among the local population, as well as the existence of centers for the forging of these fakes in the West Podillya. In our opinion, it could be the city of Satan and Kamyanets-Podilsky.

Secondly, the findings of the solids from the village. Kolodiyivka and the village. Luka-Barskaya, the elements of their apertures, reversals, legends, give most of the false solids of the Riga type of time Sigismund III are quite primitive and rude.

Third, some solids and money from Satan's treasures were performed more qualitatively on the basis of copper coats with a silver coat, where the image of the date, the coat of arms, the letters «S», the crowns are clearer and closer to the originals. Perhaps these specimens were made by an experienced craftsman using the technologies that were practiced at the time of the monetarians when a relief image was applied to the copper circle using stamps.

Ключові слова: Річ Посполита, Сигізмунд III Ваза, солід, гріш, фальшива монета.

Key words: Polish-Lithuanian Commonwealth, Sigismund III Wasa, szelags, grosz, coin counterfeiting.

З нумізматичної літератури та скарбового матеріалу нам відомо про фальшиві соліди, гроші, півтораки Речі Посполитої Сигізмунда III Вази (1587–1632), які трапляються у складі монетних скарбів і поодиноких знахідках на території Центральної та Східної Європи. Але окремих публікацій про скарби на території Хмельниччини, у яких присутні ці фальшиві номінали, майже відсутні. Лише комплексне вивчення скарбових матеріалів дозволяє дослідникам дати об'єктивну оцінку ролі і обсягів фальшивих монет в загальній масі обігових грошей тієї чи іншої держави або конкретного регіону.

Проблемам фальшування європейських монет на території України та в окремих її регіонах доби середньовіччя та раннього нового часу присвятили свої наукові розвідки відомі українські дослідники-нумізмати: Котляр М.Ф.¹, Огуй О.Д.²

¹ Котляр М.Ф. Грошовий обіг на території України доби Феодалізму / Микола Федорович Котляр. – Київ: «Наукова думка». – 1971. – 240 с. Його ж. – Znalaziska monet z XIV–XVII w na obszarze Ukrainiekiej SSR / Mykola Kotlyar. Materialy. – Wrocław – Warszawa – Krakow – Gdansk, 1975. – 250 s.

² Огуй О.Д. Сучавський монетний двір у XVII ст.: емісії монет і фальшивок – «домніц» (на монетному та архівному матеріалі) / Олександр Дмитрович Огуй // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірник наукових праць / Відп. ред. Г. В. Борjak. – К.: НАН України, Інститут історії України, 2013. Число 22 – 23. – С. 412 – 442.

та Пивоваров С.В.¹, Бойко-Гагарін А.С.², Шуст Р.М.³ та Шлапінський В.⁴, Шалобудов В.М.⁵, Жарко В.⁶, Карач А.⁷ та інші.

Метою статті є спроба на основі новітніх нумізматичних джерел показати інтенсивність, тривалість та значні масштаби використання в грошовому обігу Західного Поділля монетних тезаврацій Речі Посполитої і, зокрема, фальшивих солідів та грошів часу правління Сигізмунда III Вази, вказати на можливі центри підробки цих номіналів.

У 2013 році у збірці наукових праць Інституту історії України НАН України «Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики» опубліковане фундаментальне дослідження чернівецького нумізмата, доктора філологічних наук О.Д. Огуя «Сучавський монетний двір у XVII ст.: емісії монет і фальшивок – «домніц» (на монетному та архівному матеріалі)». В роботі автор розкрив основні типи, технологію, обсяги молдавського солідового фальшивого карбування, детально охарактеризував типи фальшивок, які траплялися в скарбах Північної Буковини, визначив основні проблеми фальшивок, дав детальний аналіз скарбового матеріалу, де присутні вказані підробки⁸.

Доктор історичних наук М. Ф. Котляр у своїх монографіях 70-х років ХХ ст. значну увагу приділяв ролі фальшивих монет на українському грошовому ринку другої половини XIV–XVII ст., особливо акцентуючи увагу на існуванні значної кількості підробок білонних солідів, грошів та півтораків Сигізмунда III Ваза⁹.

В другій половині 2017 р. у Києві вийшла у світ монографія провідного наукового співробітника сектору нумізматики, фалеристики, медальєрики і сфрагістики Національного музею історії України, кандидата історичних наук А.С. Бойко-Гагаріна «Фальшивомонетництво у Центральній та Східній Європі в добу Середньовіччя та раннього Нового часу». Книга є першою у вітчизняній історіографії фундаментальною працею з нумізматики із проблем фальшування монет. Вихід монографії став справжньою науковою подією – наразі це єдина в незалежній Україні нумізматична праця з таким великим обсягом залучених писемних та монетних джерел, присвячених приватним підробкам монет країн Центральної та Східної Європи в добу середньовіччя та раннього нового часу.

¹ Огуй О.Д. Подделывание билонных монет на Сучавском монетном дворе в XVII в. / Александр Дмитриевич Огуй, Сергей Володимирович Пивоваров // Numismatica. – № 21. – Bratislava, 2006. – S. 149 – 157.

² Бойко-Гагарін А.С. Фальшивомонетничество в Центральной и Восточной Европе в эпоху Средневековья и раннего Нового времени / Андрей Бойко-Гагарин. – Киев: «Украинская конфедерация журналистов», 2017. – 560 с. Його ж. – Бойко-Гагарін А. С. Приватні підробки монет Бранденбургу-Пруссії у знахідках України / Андрій Бойко-Гагарін // Тези доповідей III Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки», 5-6 листопада 2015 р. – Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький, 2015. – С. 50-52. – Його ж. – Бойко-Гагарін А. С. Нове данне о фальсифікатах монет, изготовленных методом пайки пластин / Андрей Бойко-Гагарин // Нумизматика и фалеристика. – № 2. – Киев, 2015. – С. 16–17.

³ Шуст Р.М. Нумизматика. Історія грошового обігу та монетної справи в Україні. Навч. посібник / Роман Мар'янович Шуст. – Київ, 2007. – 371 с.

⁴ Шуст Р. Карбування та розповсюдження фальшивої монети на території Руського воєводства в XV – XVII ст. / Роман Шуст, Володимир Шлапінський // Вісник Львівського університету. – Середньовічна історія. – Вип. 37/1. – Львів, 2002. – С. 95 – 100.

⁵ Шалобудов В. М. Скарб фальшивих польських монет XVII ст. з с. Соколівка на Полтавщині // В. М. Шалобудов // Археологічний літопис Лівобережної України. – № 1. – 2009. – С. 100 – 101.

⁶ Жарко В. Клад фальшивих гістаменонів і платіжних зливків з Городецького району Львівської області / Віталій Жарко // Тези доповідей III Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки», 5-6 листопада 2015 р. – Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький, 2015. – С. 28-31.

⁷ Карач А. О фальшивом литовском трёхгрошовике 1563 г. / Андрей Карач // Тези доповідей III Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки», 5-6 листопада 2015 р. – Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький, 2015. – С. 52 – 53.

⁸ Огуй О.Д. Сучавський монетний двір у XVII ст.: емісії монет і фальшивок – «домніц» (на монетному та архівному матеріалі) / Олександр Дмитриевич Огуй // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірка наукових праць / Відп. ред. Г. В. Боржак. – К.: НАН України, Інститут історії України, 2013. Число 22 – 23. – С. 412 – 442.

⁹ Котляр М.Ф. Грошовий обіг на території України доби Феодалізму / Микола Федорович Котляр. – Київ: «Наукова думка». – 1971. – С. 118.

Робота розкриває історію фальшивомонетної справи від початків карбування монет в Європі до початку XVIII ст. У главі 22 «Топографія знахідок фальшивих монет» автор праці на основі зібраних даних відзначив райони найбільшої концентрації знахідок фальшивих монет, визначив специфіку типів монет, які функціонували в різних регіонах України (668 позицій), наголосив на домінуванні підробок серед випадкових знахідок, а не у складі монетних скарбів (на його думку, у великих скарбах зустрічається лише до 1 – 2 % фальшивих монет).

Дослідивши склад 360 монетних скарбів історичного Поділля другої половини XIV – середини XVII ст., ми виявили у деяких скарбових комплексах фальшиві монети досліджуваного періоду, насамперед на території Вінницької та Хмельницької областей (с. Лука Барська Барського р-ну Вінницької області¹; с. Гопчиця Погребищенського р-ну Вінницької області²; с. Колодіївка Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької області³; с. Борщівка Городоцького р-ну Хмельницької області⁴; с. Юринці Городоцького р-ну Хмельницької області⁵. Розглянемо деякі із них.

За часу правління Сигізмунда III, особливо на початку XVII ст., у грошовому обігу Речі Посполитої з'являються нові монетні двори, які випускають срібні та білонні монети: соліди, гроші, півтораки, трояки, шостаки, орти (1/4 талера) різних типів (коронні краківські, бидгоські, литовські, гданські, ельблонгські, ризькі).

Найбільш поширеною монетою, яка карбувалася великим тиражем, був гріш карбування монетного двору м. Кракова. Нумізмати виділяють два типи цих монет: портретні з зображенням портрета короля на реверсі та коронні з зображенням великої корони на все поле монети. Але, не зважаючи на досить складні елементи іконографії цих монет (чіткий портрет, орел, широкий набір літер у легенді, знаки мінцмайстрів), на переконання Бойко-Гагаріна, кількість фальшивих монет цього номіналу була досить значною⁶. На думку дослідника, найбільше фальшивих грошів Сигізмунда III було випущено у 1610–1621 рр. у підпільній майстерні Миколи Камаровського в Живецькому замку. Але найчастіше на території України трапляються фальшиві гроші з датою «1613»⁷. Діаметр цих підробок складає 19–21 мм, а вага коливається від 1,16 до 1,7 г. Вага державної монети складала 1,65–1,7 г, діаметр 20 мм. Тобто ці фальшиві монети близькі до них за метричними даними.

У 2016 р. за декілька кілометрів від смт. Сатанова Городоцького району Хмельницької області, у с. Борщівка, виявлено невеликий скарб монет Речі Посполитої. Він складається з 20 мідних солідів (боратинок) Яна II Казимира (1648–1676), срібного акче з надкарбуванням м. Білгорода у вигляді хреста, мідного кружка діаметром 20 мм з нерівномірним нанесенням срібного покриття та портретного гроша Сигізмунда III Вази (1587–1632) (Рис. 2). На гроші зображено коронного орла на аверсі та портрет короля Сигізмунда III вліво – на реверсі. Навколо орла розміщений напис: «*GROSS: REG. POLO» і дата «1608» – рік карбування на краківському монетному дворі. На реверсі гроша ледь прослідковується легенда: «SIG III. D G. REX. DO. MDL». Вага цієї фальшивої монети становить 1,6 г, діаметр – 20 мм. У даній знахідці гріш відкарбований на мідній заготовці такого ж розміру і ваги, як на монетному дворі, та був покритий тоненьким шаром срібла. В умовах тривалого перебування у землі срібне покриття на монеті майже зникло.

¹ Бакалець О.А. Скарби монет Поділля XIV – середини XVII ст. Документи і матеріали: історико-нумізмічне дослідження / Олексій Бакалець. – Бар – Вінниця – Кам'янець-Подільський – Хмельницький: Видавець Олег Філюк, ТОВ ЦЕНТР учбової літератури, 2017. – С. 20-21. – № 79.

² Там само. – С. 78. – № 256.

³ Там само. – С. 78. – № 286.

⁴ Там само. – С. 81. – № 296.

⁵ Там само. – С. 89. – № 332.

⁶ Бойко-Гагарин А.С. Фальшивомонетничество в Центральной и Восточной Европе в эпоху Средневековья и раннего Нового времени / Андрей Бойко-Гагарин. – Киев: «Українська конфедерація журналістів», 2017. – С. 100-103.

⁷ Там само. – С. 101.

Збереглися лише срібні плями на частині аверсу та реверсу, де не було ударів штемпелів (навколо орла та на одязі у короні польського короля) (Рис. 1)¹. Наявність у борщівському скарбі фальшивого гроша та мідного кружка з срібним покриттям (як заготовки) наштовхує на думку, що в районі м. Сатанова, який у XVI – першій половині XVII ст. був розвинутим центром ремесла і торгівлі Західного Поділля, могла існувати власна підпільна фальшивомонетна майстерня. Про це свідчить ще декілька фальшивих монет, виявлених у сатанівських скарбах початку XVII ст. Так, у 2010 р. в передмісті Сатанова (Юринцях) на городі одного із жителів виявлено великий скарбовий комплекс із 914 срібних та білонних монет 1422–1627 рр. До держав-емітентів юринецького скарбу належать Велике князівство Литовське, Річ Посполита, Священна Римська імперія, Прибалтійські володіння Швеції, Трансільванія та держава Тевтонського ордену в Пруссії².

У знахідці домінують соліди – 700 екземплярів, з них 40% литовського карбування, 60% – польського від короля Стефана Баторія (1576–1586) до Сигізмунда III (1587–1632) включно. Серед монет цього номіналу виявлено 2 мідних фальшивих соліди ризького типу 1617 р. та 161? р. Сигізмунда III Вази. Їх вага складає близько 0,7–0,8 г, діаметр – 16 мм (Рис. 3).

Польські та литовські соліди (шеляги) з'явилися в результаті реформи короля Стефана Баторія (1576–1586) у 1579 р. Шеляг дорівнював 6 денаріям чи 1/3 польського гроша. Спочатку його маса становила 1,13 г (0,18 г чистого срібла), діаметр – 16 мм. На аверсі монети зображено королівську корону, герби Польщі (орел) та Литви (погонь) та коловий напис: «SOLIDVS. REG. POLO. 1583.». На реверсі – в центрі корона, а під нею велика латинська буква S і круговий напис: «DL. STERNA: DG. REX. M». У 1623 р. якість соліда погіршилася і маса знизилася до 0,67 г 125-ї проби срібла³.

Ще один фальшивий ризький солід був виявлений у невеликому скарбі, який складався із двох ризьких солідів 1616 та 1618 рр. Сигізмунда III Вази, із Слободи Сатанівської за 1,5 км від Сатанова. Вага фальшивого соліда 1616 р. складає 0,85 г, діаметр – 17 мм. На аверсі та реверсі соліда у багатьох місцях проявляється мідь і зелена патина, написи на монеті є не досить чіткими (Рис. 4).

У березні 2016 р. в лісі поблизу с. Колодіївки Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької області (розміщеного недалеко від стародавнього містечка Бакота) знайдено невеликий скарб з 11 білонних фальшивих солідів кінця XVI – початку XVII ст. Вага монет різна, вона коливається від 0,47 г до 1 г. (1 – 0,73 г, 2 – 1,0 г, 3 – 0,80 г, 4 – 0,77 г, 5 – 0,78 г, 6 – 0,65 г, 7 – 0,54 г, 8 – 0,47 г, 9 – 0,64 г, 10 – 0,73 г, 11 – 0,57 г). Загальна вага скарбу становить 7,62 г (середня вага соліда – 0,69 г). Діаметр фальшивок складає 17–18 мм. Дві монети мають вищерблення, на окремих солідах прослідковуються червоні та темно-зелені плями. Написи, дати на усіх монетах витерті, не чіткі і майже не читаються (Рис. 5).

На реверсі солідів в центрі зображено велику латинську букву S, хрест, зліва три крапки. На аверсі – в колі зображено хрест (над яким буква m), в центрі – випукла крапка, під нею – два трикутнички, по боках – змієподібні дуги, внизу – хрест⁴. Можна припустити, що це місцеві підробки ризьких білонних солідів початку XVII ст. Сигізмунда III Вази (1587–1632) (Рис. 5). Дана знахідка дуже подібна до

¹ Бакалець О.А. Скарби монет Поділля XIV – середини XVII ст. Документи і матеріали: історико-нумізматичне дослідження / Олексій Бакалець. – Бар – Вінниця – Кам'янець-Подільський – Хмельницький: Видавць Олег Філюк, ТОВ ЦЕНТР учбової літератури, 2017. – С. 81.

² Там само. – С. 89.

³ Бакалець О.А. Скарби монет Поділля XIV – середини XVII ст. Документи і матеріали: історико-нумізматичне дослідження / Олексій Бакалець. – Бар – Вінниця – Кам'янець-Подільський – Хмельницький: Видавць Олег Філюк, ТОВ ЦЕНТР учбової літератури, 2017. – С. 118.

⁴ Там само. – С. 78.

фальшивих ризьких солідів із с. Лука Барська Барського району Вінницької області, знайдених на кордоні з Хмельницькою областю у 2012 р.

За свідченням Бойко-Гагаріна А., Луко-Барський скарб тривалого накопичення складався із 5 тисяч срібних і білонних монет початку XV – початку XVII ст. Тут були присутні тезаврації монет Чехії, Польщі, Тевтонського ордену в Пруссії, Речі Посполитої. Близько 200 монет (4%) – це були фальшиві шведські соліди Сигізмунда III Вази (1587–1632) прототип карбування м. Риги 1589–1617 рр. Зовнішньо і метрологічно ці підробки подібні до фальшивок із Колодіївського скарбу. Наприклад, солід із с. Лука-Барська під № 374 має дату «1598», вагу 1,24 г, діаметр – 17 мм, № 375 – дату «1599», вагу 0,96 г, діаметр – 17 мм, № 376 – «1599», вагу – 0,83 г, діаметр – 18 мм, № 377 – «1599», вагу – 1,04 г, діаметр – 17 мм. (Рис. 5). Фальшиві гібриди литовського і шведського соліда Сигізмунда III (№ 378, 379, 380) не мають чіткої дати, вага їх становить близько 0,68 г, діаметр – 17 мм¹.

Таким чином, наявність фальшивок ризьких солідів, грошів Сигізмунда III в скарбах колишнього Подільського воєводства Речі Посполитої кінця XVI – початку XVII ст. свідчить про їх популярність серед місцевого населення, а також про існування на Західному Поділлі центрів карбування цих підробок. На нашу думку, це могли бути міста Сатанів і Кам'янець-Подільський. По-друге, знахідки солідів із с. Колодіївка та с. Лука-Барська, елементи їх аверса, реверса, легенд, дати більшості фальшивих солідів ризького типу часу правління Сигізмунда III виконані досить примітивно і грубо. По-третє, окремі соліди і гроші із сатанівських скарбів були виконані більш якісно на базі мідних кружків із срібним покриттям, де зображення дати, герба, літери «S», корони більш чіткі і наближені до оригіналів. Можливо, ці екземпляри були виготовленні досвідченим майстром з використанням технологій, які практикувалися у тогочасних монетарнях, коли на мідний кружок наносилося рельєфне зображення з допомогою штемпелів.

Література

1. Бакалець О.А. Скарби монет Поділля XIV – середини XVII ст. Документи і матеріали: історико-нумізматичне дослідження / Олексій Бакалець. – Бар – Вінниця – Кам'янець-Подільський – Хмельницький: Видавець Олег Філюк, ТОВ ЦЕНТР учбової літератури, 2017. – 200 с.
2. Бойко-Гагарин А.С. Фальшивомонетничество в Центральной и Восточной Европе в эпоху Средневековья и раннего Нового времени / Андрей Бойко-Гагарин. – Киев: «Украинская конфедерация журналистов», 2017. – 560 с.
3. Бойко-Гагарин А. С. Приватні підробки монет Бранденбургу-Пруссії у знахідках України / Андрій Бойко-Гагарин // Тези доповідей III Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки», 5-6 листопада 2015 р. – Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький, 2015. – С. 50 – 52.
4. Бойко-Гагарин А. С. Нове данные о фальсификатах монет, изготовленных методом пайки пластин / Андрей Бойко-Гагарин // Нумизматика и фалеристика. – № 2. – Киев, 2015. – С. 16 – 17.
5. Жарко В. Клад фальшивих гістаменонів і платіжних зливків з Городецького району Львівської області / Віталій Жарко // Тези доповідей III Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки», 5-6 листопада 2015 р. – Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький, 2015. – С. 28-31.
6. Карач А. О фальшивом литовском трёхгрошовике 1563 г. / Андрей Карач // Тези доповідей III Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми

¹ Бойко-Гагарин А.С. Фальшивомонетничество в Центральной и Восточной Европе в эпоху Средневековья и раннего Нового времени / Андрей Бойко-Гагарин. – Киев: «Украинская конфедерация журналистов», 2017. – С. 457-459.

- нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки», 5-6 листопада 2015 р. – Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький, 2015. – С. 52 – 53.
7. Котляр М.Ф. Грошовий обіг на території України доби Феодалізму / Микола Федорович Котляр. – Київ: «Наукова думка». – 1971. – 240 с.
  8. Kotlar M. Znależiska monet z XIV–XVII w na obszarze Ukrainiskiej SSR / Mykola Kotlyar. Materiały. – Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdansk, 1975. – 250 s.
  9. Огуй О.Д. Сучавський монетний двір у XVII ст.: емісії монет і фальшивок – «домніц» (на монетному та архівному матеріалі) / Олександр Дмитрович Огуй // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірка наукових праць / Відп. ред. Г. В. Боряк. – К.: НАН України, Інститут історії України, 2013. Число 22 – 23. – С. 412 – 442.
  10. Огуй О.Д. Подделывание билонных монет на Сучавском монетном дворе в XVII в. / Олександр Дмитрович Огуй, Сергій Володимирович Пивоваров // Numizmatica. – № 21. – Bratislava, 2006. – S. 149 – 157.
  11. Шуст Р.М. Нумізматика. Історія грошового обігу та монетної справи в Україні. Навч. посібник / Роман Мар'янович Шуст. – Київ, 2007. – 371 с.
  12. Шуст Р. Карбування та розповсюдження фальшивої монети на території Руського воєводства в XV – XVII ст. / Роман Шуст, Володимир Шлапінський // Вісник Львівського університету. – Середньовічна історія. – Вип. 37/1. – Львів, 2002. – С. 95 – 100.
  13. Шалобудов В. М. Скарб фальшивих польських монет XVII ст. з с. Соколівка на Полтавщині // В. М. Шалобудов // Археологічний літопис Лівобережної України. – № 1. – 2009. – С. 100 – 101.

Referenses

1. Bakalets, O. A. (2017) *Skarby monet Podillia XIV – seređyny XVII st. Dokumenty i materialy: istoriko-numizmatyčne doslidzhennia* [The treasures of Podillya XIV – mid-seventeenth century. Documents and materials: historical numismatic research], Bar–Vinnytsia–Kam'ianets-Podilskyi–Khmelnyskyi, Vydavets Oleh Filiuk [in Ukrainian].
2. Bojko-Gagarin, A. S. (2017) *Fal'shivomonetnichestvo v Central'noj i Vostočnoj Evrope v epohu Srednevekov'ja i rannego Novogo vremeni* [Coin counterfeiting in Central and Eastern Europe in the Middle ages and early Modern time]. Kiev: Ukrainskaja konfederacija zhurnalistov. [in Russian].
3. Boiko-Haharin, A. S. (2015) *Pryvatni pidrobky monet Brandenburhu-Prussii u znakhidkakh Ukrainy* [Private counterfeits of Brandenburg-Prussia coins in the excavations of Ukraine]. Abstract of papers: *Aktualni problemy numizmatyky u systemi spetsialnykh haluzei istoryčnoj nauky.* (pp. 50-52). Kirovohrad-Kyiv-Pereiaslav-Khmelnyskyi [in Ukrainian].
4. Bojko-Gagarin, A. S. (2015) *Novye dannye o fal'sifikatah monet, izgotovlennykh metodom pajki plastin* [New data on counterfeits of coins made by soldering of plates]. *Numizmatika i faleristika*, 2, 16–17. [in Russian].
5. Zharko, V. (2015) *Klad fal'shyvykh histamenoniv i platizhnykh zlyvkiv z Horodetskoho raionu Lvivskoi oblasti* [The treasure of false histamine and payment ingots from Gorodotsky district of Lviv region]. Abstract of papers: *Aktualni problemy numizmatyky u systemi spetsialnykh haluzei istoryčnoj nauky.* (pp. 28-31). Kirovohrad-Kyiv-Pereiaslav-Khmelnyskyi [in Ukrainian].
6. Karach, A. (2015) *O fal'shivom litovskom trjohgroshovike 1563 g.* [About the forgery of the Lithuanian three-grosz coin minted in 1563] Abstract of papers: *Aktualni problemy numizmatyky u systemi spetsialnykh haluzei istoryčnoj nauky.* (pp. 52-53). Kirovohrad-Kyiv-Pereiaslav-Khmelnyskyi [in Russian].
7. Kotliar, M. F. (1971) *Hroshovi obih na terytorii Ukrainy doby Feodalizmu* [Money circulation on the territory of Ukraine during the time of Feudalism]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
8. Kotlar, M. (1975) *Znależiska monet z XIV–XVII w na obszarze Ukrainiskiej SSR* [Coin finds from the XIV-XVII centuries on the Ukrainian SSR] – Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdansk, 1975. [in Polish].

9. Ohui, O. D. (2013) *Suchavskiy monetnyi dvir u XVII st.: emisii monet i falshyvok – «domnits» (na monetnomu ta arkhivnomu materialy)* [Suceava Mint in the XVIII century: issue of coins and counterfeits – "Domnits" (on the coin and archival material)]. Abstract of papers: *Spetsialni istorichni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky* (pp. 412-442), 22–23. [in Ukrainian].
10. Oguj, O. D., Pivovarov, S. V. (2006) *Poddelyvanie bilonnyh monet na Suchavskom monetnom dvore v XVII v.* [Fake billon coins in the Suceava Mint in the XVII century.]. *Numizmatika*, (21), 149–157. [in Russian].
11. Shust, R. M. (2007) *Numizmatyka. Istoriia hroshovoho obihu ta monetnoi spravy v Ukraini* [Numismatics. History of monetary circulation and monetary affairs in Ukraine]. Lviv [in Ukrainian].
12. Shust, R. M. (2002) *Karbuвання ta rozpovsiudzhennia falshyvoi monety na terytorii Ruskoho voievodstva v XV – XVII st.* [Coinage and distribution of a fake coin on the territory of the Russian Voivodship in the XV–XVII centuries.]. *Visnyk Lvivskoho universytetu*, 37/1, 95–100. [in Ukrainian].
13. Shalobudov, V. M. (2006) *Skarb falshyvykh polskykh monet XVII st. z s. Sokolivka na Poltavshchyni* [Treasure of false Polish coins of the XVII century. from the village of Sokolivka in the Poltava region]. *Arkeologichnyi litopys Livoberezhnoi Ukrainy*, 1, 100 – 101. [in Ukrainian].

Ілюстрації

Рис 1.

Рис. 2

Рис. 3

Рис. 4

Рис. 5

Рис. 6

Рис. 7